

Погроза невідомого

Гнат Михайличенко

(З тюремних зшитків)

Я постановив собі раз на завсіди: вивчиться свобідно ходити догори ногами. Труднощі мене мало обходили.

Коли ж все таки я побачив, що доскочити сього не зумію, я рішив спершу укріпити себе рухавкою. Але якою?

Потім я все це змінив і почав старанно щодня вчитися танцювати навприсядки гопака. А коли тюремник зазирає до мене в камеру крізь очко дверей і незадоволено щось мимрив, – мене це тільки підбивало ще завзятіше, ще дужче докучати йому гопаком.

Я не підупадав духом і про своє ув'язнення в тюрму міркував собі так: це те найкраще з усього, що мало мене спіткати.

Якось непомітно це почалося...

Коли я, стомлений гопаком, сідав на прибитий до стінки стільчик, і у мене в очах миготіли червоно-сині скалки, – тут з'являвся він.

Ми з ним, власне, щиро подружились.

Бісеня нагадувало маленького, сірого пухнато-волохатого ведмежатка на високих задніх ніжках. Воно задиркувало ходило по камері на передніх догори задніми ногами, а потім ще завзятіше, ніж я, невтомно танцювало навприсядки гопака. Я задоволено з нього реготався, аж сльози наvertsали мені на очі. Коли ж знову, почувши мій регіт, зазирає в очко дверей єхидний тюремник, бісеня зникало в куток за ящик параші.

Зрештою, мене це примусило замислитись.

Мені робилось чогось сумно.

Що це? Невже божевілля?

До того ж наше тюремне життя під той час зробилось жахливим, і я боявся, що повороту не можна сподіватись. Я почував, як безсило поплинув по хвилях невідомого.

Як це сталося – не пам'ятаю. Раніше я не тільки нічого не помічав, а, навпаки, кажу, був переконаний, що це те найкраще, що взагалі мало зі мною трапитися.

Але раз...

То був жахливий день, і звістка про нього луною пройшла по найзахисніших закутках і камерах. Переказували, що другий отруївся.

А може, й від чого иньшого помер? – Невідомо.

І чи визнає істину абихто, абиколі?

Всі оповідали, що обидва повісилися. У них був маленький мотузок. Спершу повісився на ньому один, а коли другому здавалося, що той вже сконав, він зняв його і повис сам на тому ж самому місці, тим же самим зашморгом. В сей час опритомнів перший і, побачивши другого в зашморгу, дико закричав. Так голосно і дико, що вся тюрма здригнулася від цього.

Я не можу згадати спокійно про це оповідання. Зрештою, обох однесли в трупарню.

На мого сусіду в камері ліворуч це надзвичайно шкідливо повпливало – він перестав стукати до мене. Останній раз він позавчора показав мені вранці й ввечері: "Мене тюремники хочуть отруїти, бороніть мене: дають отруєну їжу".

Боляче щемить мені серце в свідомості свого безсилля. Я годинами нерухомо сидів біля столу, знесилений гнітючими безформними думами.

Раптом я відчув, як серце мені злякано зупинилося, якимось перехопило одразу дух.

– Вмираю... – шалено пролинула в голові мені дика думка. Несподівано я осів на долівку і не міг ворухнутися.

Зір мій впав на малесеньку іконку "Троєручиці"... "Пробач мені, Мати Божа", – задумливо прошепотів я і спинився здивований, що позабував усіх молитов. Силкувавсь пригадати, хмурих чоло, простягнувши неспішно до "Троєручиці" свої руки: "Стомився"...

Стямившись, недовіжливо провів собі по очах рукою, – справді, вони були вогні від сліз. А "Троєручиця" ласкаво докірливо похитувалась на ниточці.

За останній час моє кволе серце помітно слабувало, і це була одна з нагод перебою.

Подали лампи, загримали засовами кватирок у дверях. Як тічка відьмаків, пронеслась в напівтемному коридорі повірка, і після того одразу все стихло. Гнітюча важка тиша опанувала тюрмою, як всевладний господар. В м'яких черевиках тюремники нечутно, як тіні, плавали по коридорах, зазираючи крізь "вовчок" в наші клітки. Через це робилося лячно, очі широко розплющувались, усе в мені напружувалось, по камері ходив тишком, навдибки.

Тюрмою заволоділа тиша ночі.

З волі мені передали в тюрму халат і нашпували його одеколоном. Його пахощі туманили мені голову мріями і ще яскравіше підкреслювали гнітючий тягар камери-одинарки і самотності.

Моє знайомство з Невідомим почалось після того, як я перечитав Чехова "Чорний чернець". Знайомий мені раніше мотив "Волоської легенди" неодступно засів у голову. Я отупів від нього, не міг заснути через нього, пристосував цю серенаду до нашого тюремного життя...

Внаслідок цього ми з Ним і познайомились. Але то було давно.

Після важкої дев'ятиденної голодівки я з лікарні знову опинився в своїй одинарці. Пахощі одеколону нагадали мені тягучий мотив "Волоської легенди", і ніяк не міг від нього позбавитись.

Але зараз тремчу від другої пригоди.

На п'ятому поверсі буйно збожеволів арештант, велетень анархіст. Він розбив лампу, забив ручними кайданами тюремника до смерті. Набігло людей зі сторожі, зв'язали божевільного і більше години били безперестану.

Більше години він безперестану дико кричав.

Вечірня тиша тюрми змінилась пеклом.

Загрюкали в'язні по всіх камерах у свої двері, забряжчали кайдани, закричали всі на всі голоси.

І ще довго потім не могло ущухнути це пекло. Мов прибій моря, затихав поволі брязкіт кайданів, то збільшуючись, то зовсім стихаючи. Кайдани дзвеніли то розпачливо, то безсило. Аж поки зрештою не змовкли.

Було вже за північ.

Я лежав з широко розплющеними очима і знав, що раніше досвітніх часів мені не доведеться вснути.

А ось...

Так, стукає мені мій сусіда згори.

Тихі, тихі, ледве чутні умовні стуки. Не вірилось, що ті звуки робляться рукою живої людини. Здавалось, що то самі мури, товстенні мури тюрми, набрались здатності видавати такі нутрянні, глухі звуки. А може, се душі загиблих в'язнів віщують містично?

- "Тук-тук... Тук-тук-тук"... - чув я, приложивши під ковдрою ухо до стіни.

Лежав і силкувався пронизати поглядом всі численні двері з міцними замками, всі ті похмурі клітки-труни... Зрозуміти трагедію духом живих небіжчиків, що метушилися там.

Але - нічого...

Якась особлива, злісна і нерухома тиша заповнювала всю тюрму, протислась у найзахисніші її щілини. Вона жахала мене.

В уші плив мені неупинно тягучий, проймаючий жахом мотив "Волоської легенди", від нього робилось моторошно.

Я згадував всі ті написи смертників у моїй камері, які пройшли тут переді мною. За три останні роки - сім... За три роки - сім.

Слухав слабкі удари кволого серця і дивився на невиразну тінь від заґратованого лихтаря над парашею.

Лямпа блимала, і тіні ґрат, костурляві й похмурі, незграбно танцювали. Від цього в очах миготіло, розболілась голова, кров бухала у виски, дурманів мозок.

Поволі закрадалось невиразне почуття жаху.

"Се" - починається...

Я боявся дивитись на рухливу тінь над парашею, і мене щось засмоктуюче тягло в той бік. Тінь лихтаря потроху розпливалась і все більше й більше наближалась формою до постати людини з розкуйовдженим волоссям на голові... чорним мотузком на шиї. З сірої вона зробилась зеленкувато-бурою. Внизу стіни показалися бліді руки зі скрюченими пальцями...

Так, це Він.

Я раптом заспокоївся.

Невідомий повернувся в профіль до мене, повагом повів шиєю, мовби силкуючись увільнитись від зашморгу мотузка. Потім незграбно стрибнув з ящика параші й зі зверхносного зробився сферичним, прозорим. Крізь нього видно було парашу і протилежну стіну з примкненим до неї стільчиком.

Я чекав, що Невідомий надійде до мене.

Він здався мені значно схудлим з того часу, як бачив я його востаннє. Ніс

загострився, волосся скуйовджене ще дужче. Але я взяв Його, Його – так жахливо схожого на мене.

У мене поволі німіли руки й ноги, а врешті я й зовсім перестав їх чути. Декілька разів пробігло по тілу дрижання тваринного жаху. Лоб спітнів, а потім захолонув.

Бліді, зеленкувато-сірі губи його заворушилися. Я добре розумів їх мову. Балакав Невідомий насмішкувато, з віддихом, хоч я й не чув ніколи його голосу.

Неупевнено він ступнув до мене і похитнувся:

– Ти тепер переконався, звичайно, що я – безперечно ти?

Відпочивши трохи, Він додав:

– Я не буду вимагати від тебе обов'язкової для людей послідовності, але ж ти мусиш визнати непереможну дійсність Мого, а постільки і твого існування?...

Говорив Він завжди з нарочитим галицьким акцентом, говорив переконавче і холодно. Мене називав "на ти", я його – "на ви". Взагалі, я, як школяр, хвилювався, боявся чимсь йому негодити, силкувався у всьому слідувати йому і теж так ворухити губи. Проте ми добре розуміли один одного і завжди відповідали точно на попередні запитання.

– Добре, я визнаю Вас за себе, але де ж я візьму подібного, як у Вас, мотузка?...

Невідомий ще раз ступнув і зло, насмішкувато заговорив:

– Я дам тобі свого.

Але то було занадто, і я беззвучно закричав:

– Я не повішусь. Я не хочу вішатись. Залиште мене!

Невідомий, хитаючись туманом, неупевнено наблизився до мого ліжка. Нахилившись до мого лиця, Він розставив свої руки, наміряючись обняти мене. Його смертна сорочка-чувал торкалась моїх грудей, пронизуватий погляд сірих тьмавих очей – гіпнотизував. Я не міг одняти свого погляду від Його ріденької борідки, від худой ший з синьою смугою круг неї, від зашморгу.

У мене волосся стало догори в передчутті Його смертних обіймів, тіло налилося оливом, зробилось важке, в очах помутніло, здавалось – я зараз знепритомнію...

Але в сей момент...

Несподівано десь вгорі трахнула кришка від ящика параші, в коридорі зарипів стільчик тюремника і почулось його голосне, життєрадно-животне хропіння.

То було визволенням. По мені пройшло щось як електрична іскра, підкинуло мене на ліжку і я... Заснув?

Шкло в лямпі засажніло, мені страшенно хотілось пити. Я спробував підвестись, але в голові нестримано бухало. Лоб палав.

Я знову лежав з широко розплющеними очима, дивився в стелю і слухав нерухому гнітючу тишу. Лук камери важкий, як віко труни, давив, тиснув груди.

Я здригнув.

Різкий неприємний тенор прорипів:

– У тебе немає мотузка, але є пояс на халаті, на якому можна чудово повіситися...

Я озирнувся і нікого не побачив. Голос ішов з середини камери. Серце мені

пошвидчено і зміцнено застугоніло. Я оскаженів:

- Нате ж Вам! На!..

Схопився з ліжка, метушливо одірвав поясок від халату і почав чіпляти його за ґрати душника над дверима. Я страшенно поспішав. Мені все здавалось, що за мною хтось доглядає пильно і зле. Руки тремтіли, зашморг все ніяк не удавався. Я пригадував, що слід його хоч трохи поялозити милом.

Душник був досить високо, і я ледве досягав до нього руками, стоячи навдибки на ящику параші. Було незручно, все прикро путалось. Заніміли руки, ламало шию, важніла голова.

Потім я стрибнув з параші й повиснув проти дверної ніші, не торкаючись ні стін, ні долівки – так уявляв собі я і злорадісно над кимсь посміхався.

Порішив розім'ять спину. Боязко озирнувся, вдивляючись підозріло в тишу. Мені робилось від неї лячно.

І раптово відкілясь з осередку камери, рипучий, торжествуючий, нахабний почувся регіт.

Я зразу злякався, щоби не почув цього реготу тюремник. Потім, як пійманий школяр, замішався, хотілось сказати:

- Я більше не буду...

Врешті я почервонів від сорому і гніву:

- Він святкує перемогу наді мною?! Я протестую, я зневажаю його!

Стиснувши в кулак правицю і держачись лівою за прив'язаний пояс, забувши про все, я, загрожуючи, ступив в напрямкові реготу, що й досі не спинявся...

Відтак гепнув на долівку...

Ранішня повірка.

З подивом повів поглядом круг себе.

Що? Чому?

Схопився з долівки. В голові засів тупий біль, на зубах хрумтів пісок цементової підлоги, руки посивіли і закоцюбіли, весь тремтів. Випадково глянув на двері... і зблід.

Прив'язаний до ґрат душника, над дверима висів зашморг, зроблений з поясу мого халату.

В квартиру моїх дверей подали мені баланду на обід. Здивований, я взяв.

Що було до того часу? Що було зранку?

Чи був я на проходці? Чи пив чай?

Я не знаю, не знаю, яким чином я загубив час од повірки до обіду.

Ліжко було замкнене, я був одягнутий в халаті, пояс халату був пришитий до свого місця.

Мені зробилось нудно, і сум, як обценьками, міцно заволодів мною.

Я, несміливо викликавши надзираючого тюремника, звернувся до нього.

- Чи не можна зараз мене повести до лікаря?

Тюремник заграмав:

- Возись тут з вами. І без лікаря не здохнеш. Треба було вранці про це заявляти, як

то тобі сьогодні пропонували, – і з тим, грюкнувши кватиркою дверей, замкнув мене знову.

Відтак сів на примкнутий до стіни стільчик і силкувався ні про що не думати.

Невже тюрма не те найкраще, що могло трапитись зі мною?